

F. SCOTT
FITZGERALD

**GRA
ŽŪS^{IR}
PAS
MERK
TI**

Iš anglų kalbos vertė
Daiva Daugirdienė

Sofoklis

VILNIUS, 2022

Laimėtojas atitenka laimikiui.

ANTONIS PEČAS

Shane'ui Leslie, George'ui Jeanui Nathanui
ir Maxwellui Perkinsui, dėkodamas už svarią
literatūrinę pagalbą ir padrąsinimą

TURINYS

PIRMA DALIS

| 13 |

Pirmas skyrius

| 41 |

Antras skyrius

| 83 |

Trečias skyrius

ANTRA DALIS

| 139 |

Pirmas skyrius

| 199 |

Antras skyrius

| 268 |

Trečias skyrius

TREČIA DALIS

| 317 |

Pirmas skyrius

| 362 |

Antras skyrius

| 406 |

Trečias skyrius

PIRMAS SKYRIUS

ANTONIS PEČAS

1913-aisiais Antoniui Pečiui sukako dvidešimt penkeri, ir jau buvo praėję dveji metai nuo tada, kai jam, bent jau abstrakčiai, apsireiškė ironija, šių laikų Šventoji Dvasia. Ironija buvo kaip nublizgintų batų švytėjimas, paskutinis brūkštelėjimas drabužių šepečiu, kaip mąstymo išdava: „Štai!“ Bet šios istorijos pradžioje jo sąmonė dar tik bunda. Pirmą kartą jį matome vis galvojančią, ar tik nebus iš prigimties nedoras ir šiek tiek kuoktelėjęs, šlykšti plėvė, gėdingai žvilganti visuomenės paviršiuje, kaip tepalo dėmė švariame tvenkinyje; bet kitais kartais jis, žinoma, manosi esąs puikus vaikiną, išprusęs, gerai prisitaikęs prie savo aplinkos ir kažkuo gal net išsiskiriantis iš visų pažįstamų.

Tai buvo jo sveikoji būseną, kai jis pralinksmedavo, elgdavosi maloniai, apžavėdavo protingus vyrus ir visas moteris. Šitaip nusiteikęs imdavo manyti, kad kada nors tyliai padarys kažką ypatingą, kas išrinktiesiems pasirodys verta dėmesio, o paskui, atsisveikinęs su šiuo pasauliu, prisidės prie blausių žvaigždžių miglotose dausose, pusiaukelėje tarp mirties ir nemirtingumo. O kol laikas kaip reikiant pasistengti dar neatėjęs, jis tiesiog bus Antonis Pečas – ne šiaip koks žmogaus pavidalas, o dėmesį traukianti, veikli asmenybė, gal per daug pasitikinti savimi, niekinamai žiūrinti į kitus, ekspresyvi. Toks žmogus suvokia,

kad garbė neegzistuoja, bet vis tiek yra garbingas; ir drąsus, nors žino, kad drąsa – klaidinanti sąvoka.

GARBUS VYRAS IR TALENTINGAS JO SŪNUS

Antonis, Adamo Dž. Pečo anūkas, savo visuomenine padėtimi pasiklovė taip, lyg jo giminė būtų kilusi iš užjūrio, tiesiai iš kryžiuočių. Tai savaime suprantama; Virdžinijos ir Bostono didikai gal kitokie, tačiau tie, kurių aristokratiškumas grindžiamas vien pinigais, kaip tik turtą labiausiai ir garbina.

Taigi Adamas Dž. Pečas, saviems labiau žinomas kaip Pik-tūnas Pečas, 1861-ųjų pradžioje išvyko iš tėvo fermos Taritaune ir užsirašė į kažkokį Niujorko kavalerijos pulką. Iš karo grįžo jau majoras, ryžtingai įsiveržė į Volstritą ir tenykščiame sambrūdyje, keiksmų, pagyrų ir piktos valios katile, sukaupe kokius septyniasdešimt penkis milijonus dolerių.

Tuo jis uoliai užsiėmė iki penkiasdešimt septynerių. O tada, po smarkaus sklerozės priepuolio, nusprendė likusį gyvenimą paskirti doroviniam visuomenės atkūrimui. Tapo reformatorių reformatoriumi. Sekdamas didingu Antonio Komstoko pavyzdžiu, – to, kurio vardu buvo pavadintas jo anūkas, – Adamas Dž. Pečas taikliais, skaudžiais smūgiais iš apačios, iš kairės ir iš dešinės nusitakė į alkoholinius gėrimus ir literatūrą, į visokias silpnybes, meną, patentuotus vaistus ir sekmadieninius teatro spektaklius. Jo protas, klastingai paveiktas nematomų pelėsių, ilgainiui aptraukiančių beveik visų smegenis, niršiai kovėsi su kiekviena piktinančia epochos yda. Įsitaisęs darbo kambario krėslė, savo dvare, Taritaune, Adamas Dž. Pečas prieš baisingą hipotetinį priešą, žmonių nedorovę, pradėjo tikrų tikriausią karinę kampaniją, kuri truko penkiolika metų ir per kurią jis pasirodė esąs visiškas monomaniakas, baisus įkyruolis ir ne-

pakenčiamas nuoboda. Tais metais, kai prasideda ši istorija, jo jėgos jau seko, kampanija suiro, liko tik pavieniai susidūrimai; 1895-uosius vis dažniau užgoždavo 1861-ieji; mintimis jis nuolat grįždavo į Pilietinį karą, kartais prisimindavo mirusią žmoną ir sūnų, o anūką Antonį – tik prorečiais.

Karjeros pradžioje Adamas Pečas vedė anemišką trisdešimtmetę damą, Alisiją Viters; kartu su ja gavo šimtą tūkstančių dolerių ir neginčijamą leidimą įžengti į Niujorko bankininkų pasaulį. Žmona tuoj pat, ryžtingai ir drąsiai, pagimdė jam sūnų ir, tarsi netekusi gyvybingumo, pati priblokšta tokio didingo poelgio, nuo tada išnyko erdvaus vaiko kambario prieblandoje. Berniukas, Adamas Ulisas Pečas, tapo nuolatinio keleto klubų nariu, etiketo žinovu ir tandemų vairuotoju; būdamas vos dvidešimt šešerių, jis pradėjo rašyti memuarus „Niujorko aukštuomenė, kokią ją mačiau“. Sklido kalbos, kad kūrinio koncepcija labai įdomi, leidėjai jau varžėsi dėl rankraščio, bet po autoriaus mirties, kai paaiškėjo, kad ten tik begalinis, nežmoniškai nuobodus žodžių srautas, jo išleisti nebenorėjo niekas, netgi užsakovo lėšomis.

Tas Penktojo aveniu lordas Česterfildas vedė sulaukęs dvidešimt dvejų. Jo žmona tapo Henrieta Lebrun, „Bostono aukštuomenės kontraltas“, o vienintelis iš jų santuokos gimęs vaikas senelio reikalavimu buvo pakrikštytas Antoniu Komstoku Peču. Bet kai Antonis stojo į Harvardą, Komstokas nuo jo vardo atsiskyrė ir taip giliai nugrimzdo į užmarštį, kad paskui jau niekad ir nebeiškilo.

Jaunasis Antonis turėjo vieną tėvo ir motinos, nufotografuotų kartu, nuotrauką – vaikystėje ji taip dažnai šmėžuodavo jam prieš akis, kad ilgainiui nebekėlė jokių jausmų, pasidarė kaip koks įprastas baldas, bet svečiai, užėję į Antonio kambarį, iškart atkreipdavo į ją dėmesį. Toje nuotraukoje patrauklus, aukštas ir liesas, paskutinio devyniolikto amžiaus dešimtmečio

dendis stovėjo šalia aukštos tamsiaplaukės damos su kailine mova rankoms ir tikriausiai turniūro išpūsta suknele. Tarp jų – berniukas ilgomis rudomis garbanomis, apvilktas aksominu mažojo lordo Fontlerojaus¹ kostiumėliu. Tai buvo Antonis, penkerių, tais metais, kai mirė jo motina.

Jo atsiminimai apie „Bostono aukštuomenės kontraltą“ buvo migloti ir melodingi. Ta moteris vis dainavo ir dainavo namuose, Vašingtono aikštėje, įrengtoje muzikos svetainėje, kartais apsupta padrikai įsitaisiusių svečių, vyrų sunertomis rankomis, sulaukusių kvėpavimą, balansuojančių ant kokio sofos krašto, ir moterų, susidėjusių rankas ant kelių, retsykais kažką pašnibždančių vyrams, visada labai guviai plojančių ir po kiekvienos dainos šūkčiojančių meiliais, burkuojančiais balsais, – bet neretai mama dainuodavo ir vienam Antoniui, itališkai arba prancūziškai, arba ta keista, siaubinga tarme, kuria, jos manymu, šnekėjo pietinių valstijų negrai.

Galantiškąjį Ulisą, kuris pirmas Amerikoje ėmė vilkėti švarką atverstais atlapais, Antonis prisiminė daug aiškiau. Kai Henrieta Lebrun Peč „prisidėjo prie kito choro“, kaip kartkartėmis kimiai tarstelėdavo našlys, tėvas su sūnumi persikraustė į Taritauną, pas senelį; ten Ulisas kasdien užeidavo į mažojo Antonio kambarį, ir kartais ištisą valandą iš jo burnos liedavosi malonūs, sodriai kvepiantys žodžiai. Jis Antoniui vis žadėjo, kad juodu važiuos ir medžioti, ir žvejoti, ir pasidairyti po Atlantik Sitį, – „oi, jau labai greitai“, – bet nieko iš to neišėjo. Tiesa, į vieną kelionę jie vis dėlto leidosi; kai Antoniui buvo vienuolika, abu išvyko į užsienį, į Angliją ir Šveicariją, ir ten, geriausiame Liucernos viešbutyje, visas išpiltas prakaito, švokšdamas ir garsiai maldaudamas bent gurkšnio oro, Antonio tėvas

¹ „Mažasis lordas Fontlerojus“ – itin populiarų anglų kilmės amerikiečių rašytojos Frances Hodgson Burnett knyga, pirmą kartą išleista 1886 m. (*Čia ir toliau vert. past.*)

mirė. Namą, į Ameriką, Antonį pargabeno paklaikusį iš baimės ir nevilties, ir nuo tada jis jau visą gyvenimą negalėjo atskratyti kažkokio neaiškaus liūdesio.

SVARBIAUSIO VEIKĖJO PRAEITIS IR ASMENYBĖ

Būdamas vos vienuolikos, jis patyrė mirties siaubą. Per tuos šešerius metus, kai vaikas labiausiai paveikiamas įspūdžių, vienas po kito mirė jo tėvai ir beveik nepastebimai geso močiutė, kol pagaliau, pirmą kartą per visą santuokinį gyvenimą, ji vienai dienai tapo neabejotinai svarbiausiu žmogumi savo pačios svetainėje. Taigi Antoniui gyvenimas atrodė nuolatinė kova su mirtimi, tykančia už kiekvieno kampo. Iš esmės tai nuolaidžiaudamas savo hipochondriškai vaizduotei jis įprato lovoje skaityti – taip nusiramindavo. Skaitydavo, kol pavargdavo, ir dažnai užmigdavo neužgesinęs šviesos.

Iki keturiolikos metų jo mėgstamiausia pramoga buvo pašto ženklų kolekcija, didžiulė ir tokia išsami, kokią tik gali surinkti berniukas, – senelis per daug nesigilindamas manė, kad šitaip jis mokosi geografijos. Taigi Antonis susirašinėjo su keliomis „Pašto ženklų ir monetų“ kompanijomis ir retai kurią dieną paštu negaudavo naujo albumo ar žvilgančių lakštų su įsigytais ženklais; begalinis tų pirkinių dėliojimas iš vieno albumo į kitą jį veikė nelyginant burtai. Pašto ženklai jam buvo didžiausias džiaugsmas, todėl jis piktu žvilgsniu nekantriai perverdavo visus, trukdančius su jais žaisti; jie kiekvieną mėnesį surydavo jo kišenpinigius, ir jis ištisas naktis gulėdavo nesumerkdamas akių, mintyse nenuilstamai žavėdamasis jų įvairove ir nuostabi spalvingumu.

Sulaukęs šešiolikos, Antonis iš esmės gyveno tik savyje, toks nekaltas vaikinys, visiškai nepanašus į amerikietį; į bendra-

amžius žvelgė mandagiai stebėdamasis. Baigęs mokyklą dvejus metus praleido Europoje su pasamdytu mokytoju, jį įtikinusiu, kad toliau mokytis reikia ne kur kitur, o Harvarde, kuris jam „atvers visas duris“, bus didžiulė paskata veikti, be to, jis ten įgytą daugybę pasiaukojančių, atsidavusių draugų. Taigi Antonis įstojo į Harvardą – jam tai buvo vienintelė logiška išeitis.

Kurį laiką jis, nekreipdamas dėmesio į aplinkinius ir pats jų nepastebimas, gyveno vienas prabangiame Beko rūmų¹ kambaryje – laibas tamsiaplaukis vidutinio ūgio vaikinai droviai šypsančiomis jusliomis lūpomis. Pinigų pragyvenimui gaudavo daugiau negu pakankamai. Nusprendęs pradėti rinkti savo biblioteką, iš keliaujančio bibliofilo nusipirko pirmuosius Svinberno², Meredito³ ir Hardžio⁴ knygų leidimus ir dar pageltusią, neįskaitomą laišką, pasirašytą Kitso⁵, ir tik vėliau sužinojo, kaip nežmoniškai permokėjo. Jis tapo visišku dendžiu, sukauptė, tiesą sakant, apgailėtiną šilko pižamų, brokatinių chalatų ir pernelyg ryškių, kad juos galėtų ryšėti, kaklaraiščių kolekciją; pasipuošęs tais niekam nerodomais prašmatniais apdaraais, savo kambaryje vaikštinėdavo priešais veidrodį arba toks visas atlasinis išsitiesdavo ant sofutės prie lango ir žiūrėdavo žemyn, į kiemą, miglotai suvokdamas, kad tame skubriame klegesyje tikriausiai niekad nevaids jokie vaidmens.

Antonis pats nustebo, paskutiniame kurse pamatęs, kad tarp bendramokslų užima tam tikrą padėtį. Paaiškėjo, kad yra laikomas gana romantiška asmenybe, mokslinčiumi, atsiskyrėliu, neprilygstamu eruditu. Jam tai pasirodė juokinga, bet slapčia ir

¹ Turimas omenyje Harvardo universiteto lotynų kalbos profesorius Čarlzo Beko (1798–1866) vardu pavadintas studentų bendrabučio korpusas.

² Algernon Charles Swinburne (1837–1909) – anglų poetas, dramaturgas ir kritikas.

³ George Meredith (1828–1909) – anglų romanų autorius ir poetas.

⁴ Thomas Hardy (1840–1928) – anglų romanų autorius ir poetas.

⁵ John Keats (1795–1821) – anglų poetas.

pradžiugino, – jis ėmė visur lankytis, iš pradžių tik retkarčiais, paskui vis dažniau. Tapo „Pudingo“ klubo nariu. Gėrė – tyliai, bet nelaužydamas tradicijų. Apie jį šnekėjo, kad, jei nebūtų įstojęs į universitetą toks jaunas, jam „būtų sekęsi tiesiog puikiai“. 1909-aisiais, kai baigė Harvardą, Antoniui buvo tik dvidešimt.

Tada jis vėl išvyko į užsienį – šįkart į Romą, kur paeiliui flirtavo su architektūra ir tapyba, mokėsi griežti smuiku, parašė kelis pasibaisėtinus itališkuosius sonetus, atseit trylikto amžiaus vienuolio pamąstymus apie kontempliatyvaus gyvenimo džiaugsmus. Tarp jo pažįstamų Harvardo absolventų pasklido žinia, kad jis Romoje, ir tie, kurie tais metais keliavo po Europą, užsuko pas jį ir per daugybę pasivaikščiojimų mėnesienoje nemažai visko pamatė mieste, senesniame už Renesansą ir net už pačią respublikos sąvoką. Moris Noublas iš Filadelfijos, pavyzdžiui, svečiavosi du mėnesius, juodu drauge patyrė ypatingą romėnių žavesį, jautėsi palaimingai jauni ir laisvi labai sename laisvajame pasaulyje. Antonį aplankė ir nemažai senelio pažįstamų, norėdamas jis būtų galėjęs tapti *persona grata* diplomatų sluoksnyje; pats jautė, kad jam vis labiau patinka visokios linksmybės, bet jo elgesiui įtaką tebedarė paaugliškas įprotis laikytis nuošaliai ir su tuo susijęs drovumas.

Į Ameriką Antonis grįžo 1912-aisiais dėl eilinės netikėtos senelio ligos ir po itin išvarginusio pokalbio su amžinai sergančiu ir sveikstančiu senuku nusprendė iki šio mirties atidėti sumanymą nuolat gyventi užsienyje. Ilgai ieškojęs, išsinuomavo butą Penkiasdešimt antrojoje gatvėje ir bent jau iš pažiūros apsiramino.

1913-aisiais Antonio Pečo prisitaikymo prie pasaulio procesas atrodė jau besibaigias. Jo išvaizda nuo studijų laikų pagerėjo: tebebuvo pernelyg liesas, bet pečiai platesni ir juodbruvo veido išraiška nebe tokia baugšti kaip pirmame kurse. Širdyje jis buvo tikras pedantas, visada tvarkingas, išsičiustijęs, – draugai

tvirtino niekada jo nematę susivėlusiais plaukais. Nosis per smaila; lūpos – pernelyg išraiškingos, dėl menkiausio nieko pastebimai nusvyrančiais kampučiais, kaip koks nelemtas nuotai kos veidrodis; bet mėlynos akys vienodai žavios ir proto žybsnio akimirka, ir liūdnei, mažai primerktos.

Nors jo veido bruožai ir nebuvo tokie simetriški, kad atitektų arijų idealą, kai kas jį vis dėlto laikė gražiu; be to, jis buvo labai švarus – ir iš išvaizdos, ir iš tikrųjų, toks itin švarus, kokie būna tik gražūs žmonės.

NEPRIEKAIŠTINGAS BUTAS

Antoniui atrodė, kad Penktasis ir Šeštasis aveniu – kaip dvi ilgos milžiniškų kopėčių, nutįsusių tarp Vašingtono aikštės ir Centrinio parko, kartys. Įsitaisęs viršutiniame autobuso aukšte ir važiuodamas iš miesto centro Penkiasdešimt antrosios link, jis visada jausdavosi, lyg ropštųsi netvirtais skersiniais, kabindamasis į juos rankomis, o kai autobusas staiga sustodavo prie jo skersinio, Antonis, nežmoniškai stačiais metaliniais laipteliais nulipęs ant šaligatvio, pajusdavo savotišką palengvėjimą.

Paskui jam tereikėdavo pusę kvartalo paeiti Penkiasdešimt antrąja gatve, pro masyvių rausvo smiltakmenio namų eilę, ir jau akimirksniu atsidadavo po aukštais savo nuostabios svetainės skliautais. Tada pasijusdavo visiškai patenkintas. Šiaip ar taip, čia prasidėdavo gyvenimas. Čia jis miegodavo, pusryčiaudavo, skaitydavo, čia priimdavo svečius.

Pats namas buvo iš tamsaus akmens, pastatytas paskutinio devyniolikto amžiaus dešimtmečio pabaigoje; vis didėjant mažų butų poreikiui, visus aukštus, iš pagrindų pertvarkytus, savininkas nuomojo atskirai. Iš visų keturių butų Antonio, antrame aukšte, buvo pats geidžiamiausias.